

Biography Collection
Биографична колекция

ПРОФЕСОР ХРИСТО ВАКАРЕЛСКИ – ЕТНОГРАФ С ЕВРОПЕЙСКА ИЗВЕСТНОСТ

Райна Каблешкова

Резюме. На 31 октомври – 1 ноември 2013 г. в София, в големия салон на ЦУ – БАН, се проведе Международна научна конференция „Българската хуманитаристика в контекста на европейското научно дирене“, посветена на 175-годишнината от рождението на проф. Марин Дринов. Това ми даде повод да напиша научно съобщение, с което да акцентирам върху личността на Христо Вакарелски като учен с европейска известност. Христо Вакарелски посвещава свои трудове на личността и заслугите на проф. Марин Дринов като фолклорист и етнограф, подчертавайки неговите приноси. През 1938 г. излиза първата му статия, а през 1956 г. отново се обръща към темата за приносите на Марин Дринов. В „Етнография на България“ на Вакарелски Марин Дринов е представен в историческия развой на науката. На 30 април 1965 г. във Виена е удостоен с Хердеровата награда. Същата година е носител и на званието „Заслужил деятел на културата“ в България.

Keywords: Hristo Vakarelski, professor Drinov, folklorist, ethnographer

Христо Томов Вакарелски е роден през 1896 г. в с. Момина Клисура, Пазарджишко. Следва и завършва славянска филология в Софийския университет. От огромна полза за учения се оказват лекциите, които слуша от забележителни свои преподаватели като Иван Шишманов и Михаил Арнаудов. По настояване на проф. Иван Шишманов през периода 1926–1927 г. Вакарелски е изпратен в Полша да специализира етнография под ръководството на известните тогава професори Евгени Франковски и Станислав Понятовски, а по-късно се среща и с големия полски етнограф Казимир Мошински. Многобройните научни изследвания на Мошински са за него истинска школа в областта на етнографската методология. Пребивава 6 месеца в Унгария, научава езика, за да проникне по-отблизо в унгарския народен бит, един месец престоява и във Финландия. Всичко това оказва благотворно влияние върху научните му занимания и подготовка като етнограф.

Христо Вакарелски

Завръща се в България, става директор на Етнографския музей в София, след това е директор на народния музей в Скопие (1943–1944) и доцент в Скопския университет (1943). Вакарелски заема и длъжността старши научен сътрудник в етнографския музей в столицата (1949–1962) и завеждащ секция „Материална култура“ (1953–1962). Зад скромната житейска биография на Христо Вакарелски се крие упорита, неуморна и плодотворна дейност в служба на етнографската наука. У него има страст към научното дирене. Научната си работа той дели постоянно между кабинета и етнографския терен.¹⁾

Ученият е един от големите познавачи на немската, шведската, руската, чешката, румънската и полската етнографска мисъл.

Специалистът работи еднакво добре в двете главни области на етнографията – материалната и духовната култура. Разглежда въпроси от историята на нашата етнографска наука, води систематично библиографски прегледи на отделни статии върху развитието на българската етнография, които публикува в чужбина, автор е на отделни статии от поредицата „Наши събирачи на фолклор“ в списание „Родна реч“ за периода 1937–1943 г.²⁾

Любовта на Вакарелски към Родопите намира израз в неговите трудове, които публикува и на различни европейски езици („Старинни елементи в бита и културата на родопските българи“, „Носии от Родопите“, „Разни обичаи сред Родопите“, „Поминъци на българите – мохамедани и християни, в Средните Родопи“, „Езикът на родопските песни“, „Забулване на невестата“ и др.).

Значително място в научното му дело са дългогодишните му изследвания за бита и културата на българите в Тракия. Трудът му „Бит и култура на тракийските и малоазийски българи“ (1935) е задълбочено проучване на темата. Чрез тази негова студия в продължение на 30 години етнографите от чужбина се запознават с бита и културата не само на тракийските българи, но и с етнографията на нашия народ. Тази книга изиграва историческо значение за чужденците, които изучават бита и културата ни. Тя се използва при университетските катедри по етнография в Чехия, Швеция, Германия. Посоченият труд на Христо Вакарелски послужва и за написване на някои езикови проучвания, като например на видния френски славист Роже Бернар, който въз основа на термините във връзка с облеклото и накитите на тракийските българи, описани от Вакарелски, прави интересно етимологично и сравнително изследване.

Трудно е да си представим българската етнографска наука без името и научните трудове на Христо Вакарелски. Той е от онова поколение, което израства и се развива след двадесетте години на XX век. Неговите многобройни статии, студии, отделни трудове са на брой около 950. Ще изброим само някои от тях: „Българските празнични обичаи“ (1943), „Българското народно изкуство“, „Нашите народни занаяти“ (1940), „Бит и култура на странджанската област“, „Добруджа“ (1964), „Български народни гатанки“, „Българската историческа песен“, „Кавалът в нашия бит и в народната ни песен“ (1932),

„Сватбените обичаи у българите“ (1935), „Принос към естетиката на българския народ“ (1957), „Пластиките на обредните хлябове у българите“ (1960), „Погребални обичаи и обреди на българите“ и много други.

Плод на неговата дългогодишна дейност е капиталният му труд „Етнография на България“ (1974), който представлява първи опит в българската етнографска наука за всестранно и систематично изложение на традиционната народна култура. В предговора Христо Вакарелски пише: *Една празнина в областта на нашите хуманитарни науки досега стоеше незапълнена – цялото изложение на бита на наследената от векове култура, в която е проявен историческият гений на българския народ... Излизайки от правилото: „За да обикнеш народа си, трябва да го опознаеш“, от близо половин столетие написването на такава етнография, разкриването на творческия лик на българина през вековете, бе необходимост и ръководна задача... Нашата задача най-вече е да дадем по възможност, макар и в сбита, но точна и цялостна картина на традиционната ни народна култура и битови прояви... Убедени сме в една положителна страна, че пъртината е проправена, тия, които крачат след нас, ще я разширят, по-добре утъпчат, па ще прокарат и по-прави варианти.³⁾*

Преди да излезе у нас, книгата на Вакарелски е отпечатана на полски език през 1965 г. и на немски през 1969 г., което говори за голямото уважение и европейските измерения към научното му дело.

На 18 януари 1938 г. в София се създава Българско народно научно дружество по инициатива на Христо Вакарелски. Поставя се началото на народно-научен архив. Дружеството започва да издава свой печатен орган – „Български народ“, списание за проучване на българската култура с редактор Вакарелски. Той подарява на дружеството изработената от него и Георги Петров карта на българските носии, която се продава и носи приходи за родолюбивата организация. В списанието публикуват свои статии изтъкнати учени като: проф. Михаил Арnaudов, Иван Дупчев, Никола Мавродиев, Юрдан Вакадинов, проф. Васил Стоин, музиколозите Васил Стефанов, Райна Кацарова, Иван Камбуров; проф. Иван Батаклиев, проф. Ан. Иширков, проф. Кр. Миятев, В. Захариев и др. За съжаление през 1954 г. дружеството престава да съществува. Едно голямо народно-полезно дело е ликвидирано.

На два пъти Христо Вакарелски в свои статии се обръща и към личността и заслугите на проф. Марин Дринов като фолклорист и етнограф, подчертавайки неговите приноси. През 1938 г. излиза първата му статия, където той пише: *„Друга възможност – и то твърде важна – на записаните и обнародвани от него песни е голямата за онова време точност на текстовете... Интересът на Дринова към фолклора е бил винаги жив... Той следи всичко, каквото излиза в тази област, това показват няколкото основателни отзиви и критики на сборници. Такава е студията върху Ястребов „Обичаи и песни турецких сербов“ (1886), в която Ястребов с пристрастие причислява дебърските и*

други западни македонски българи към сърбите. Тази критика, която съдържа един основен историко-етнографски увод за Македония и нейното население, е подробен критически очерк за езика и фолклора на българите и изобщо е цяла етнографска студия от 61 страници върху Македония. Тя е преведена на български език в сп. „Труд“, т. III, 1888 г., и на френски в сборник.

Друга подобна основна критика Дринов дава върху „Етнографическите наблюдения на А. Ф. Музиченко над българските колонисти в Теодосийска околия (Крим)“, населението на която произхожда от Малкотърновско... Все така под неговото перо е намерил преценката си известният сборник от западнобългарското народно творчество на Вл. Качановский (1882) в Период. списание, София, кн. IV... Не по-малко характеристично за Дринова е „Писмото до българските читалища“, обнародвано още през 1870 г. в Дановия „Летоструй“. Той дава подробни справки за събиране на песните и приказниците, които, ако и да са повече с езиков оглед, все пак имат и интересна фолклорна важност... Именно тази бележита черта в трудовете на Дринова прави малкото му чисто фолклорни приноси като примери, като образци за работа на неговите пишещи съвременници и изследователи...“⁽⁴⁾

Към темата за приносите на Марин Дринов Вакарелски се обръща отново през 1956 г. в друга своя статия. Там той отбелязва следното: „Една от големите личности в нашата история и култура е българският професор от Харковския университет Марин Дринов... Марин Дринов написа капитални трудове за нашето ранно минало на Балканския полуостров... Като историк той проявява голям интерес към бита и творчеството на съвременния българин от онова време... Във всяко фолклорно проучване той вижда отражение на миналата народна култура и история... Твърде ценни от етнографско гледище са неговите пътни записки от Южна България в годината преди Априлското въстание (обнародвани в Петербург през 1877 г.)... В българската етнография още дълго време ще заемат видно място двете студии на Дринов „Сказанието за Святогор и за тежестта на земята в южнославянската народна словестност“ (1895) и „Медният тон в славянските и гръцки народни умотворения“ (1900). В първата е разгледан общият за българските и руски юнашки песни мотив за изгубване на юнашката сила (у Святогор и Крали Марко), а във втората – общославянският митологически мотив за медното гумно...“⁽⁵⁾

В „Етнография на България“ на Вакарелски Марин Дринов е представен в исторически развой на науката. Отпечатана е негова снимка с подходящ текст, част от който гласи: „...Марин Дринов има големи заслуги и за българската и по-общо за южнославянската етнография... На него принадлежи идеята да се създаде в България общ исторически музей, включващ и етнографски материали...“⁽⁶⁾

Трябва да посочим и голямото отличие, с което е удостоен Христо Вакарелски с връчването му на 30 април 1965 г. във Виена на Хердеровата награда,

отнасяща се за същата година. Хердеровата награда е създадена в съдружие с Гьотевата фондация в Базел от общополезната фондация F. V. S.

Наградата е посветена за грижи и насърчение за културни отношения между източноевропейските народи и се определя за личности, които са допринесли образцово за поддържане и увеличение на европейския културен живот в смисъл на мирно разбирателство между народите. В дипломата, която му дават, е записано: *Христо Вакарелски има най-голяма заслуга за опознаването и запазването на народната духовна и веществен култура на своята страна като учен и организатор. При това той изследва и изнася на показ не само слоевете на традиционната култура, но и проявите на новото време. Обектът на неговите трудове се движи от вещественото благо на селото и от домашната индустрия, та чак до народния език, до народната поезия, до народната музика. Дълги години той изследва всички тези области, като в класически трудове ги прави достояние на специалистите широко в света...*

Това признание му се прави в деня на тържественото връчване на наградата.⁷⁾ Същата година той е носител на званието „Заслужил деятел на културата“ в България.

За своето разбиране за ролята на етнографията за побратимяване на народите говори изнесенният от него доклад през 1966 г. на Първия конгрес по балканистика на тема: „За единно етнографско проучване на Балканите“. Докладът му дава повод да се създаде комисия от етнографи при международната асоциация за проучване на Югозападна Европа с цел да се ратува за сближение на балканските народи.

Ученият е уважаван широко в чужбина и за безкористната помощ към много млади етнографи и фолклористи от разни европейски университети. Той проучва и съхранява много прояви на българската материална и духовна култура за нашата и европейската наука.

В спомените си „Моят път към и през етнографията“, излязла от печат след неговата смърт едва през 2002 г., Вакарелски завършва с думите: *Мога да кажа само следното: никога не съм кръшкал по пътя си, никога не съм заобикалял пречките с хитрост и безчестие – към себе си, към хората, към етнографията и към Родината. Катерил съм се по пречките с търпение, с разранени може би пръсти, но не съм криволичил... На такова поведение и подобна откровеност съм учил и много мои ученици – преки и косвени...*⁸⁾

Такова признание може да направи в края на живота си човек, който има ясна представа за своя голям и оригинален принос в науката, на която е посветил сили и знания, която е била негов живот и верую. Такава изповед може да направи само човек, огрян от светлия пламък на своето непреходно дело, човек с горещо сърце и чисти ръце⁹⁾, подчертава в уводните думи към спомените на Христо Вакарелски Елена Огнянова.

БЕЛЕЖКИ

1. Петър Динеков. Христо Вакарелски. В: Известия на Етнографския институт и музей при БАН, 1963, кн. VI, с. 8.
2. Пак там.
3. Христо Вакарелски. Етнография на България. София, 1974.
4. Христо Вакарелски. Марин Дринов. В: сп. „Родна реч“, 1938, кн. 2, с. 64 – 67.
5. Христо Вакарелски. Марин Дринов и българската етнография. В: сп. „Славяни“ 1956, № 3, с. 15.
6. Христо Вакарелски. Етнография на България. София, 1974.
7. Христо Вакарелски. Моят път към и през етнографията. София, 2002.
8. Пак там.
9. Елена Огнянова. Христо Вакарелски – ученият и човекът. Уводна статия към спомените му „Моят път към и през етнографията“. София, 2002.

HRISTO VAKARELSKI – SCIENTIST OF EUROPEAN RENOWN

Abstract. On 31 October - 1 November 2013 in Sofia in the big hall of the Central Office of the Bulgarian Academy of Sciences was hold the International Scientific Conference "Bulgarian humanities in the context of the European scientific inquiry" dedicated to the 175th anniversary of Marin Drinov. This gave me the opportunity to write a scientific communication in which to emphasize the personality of Hristo Vakarelski as a scientist of European renown. Hristo Vakarelski dedicates his works to the personality and the merit of Professor Drinov as a folklorist and ethnographer, highlighting his contributions. In 1938 he released his first article and in 1956 he again turns to the topic of the contributions of Marin Drinov. In "Ethnography of Bulgaria" by Vakarelski Marin Drinov is presented in the historical development of science. On April 30, 1965 in Vienna he was awarded the Herder Prize. The same year he was the winner of the title "Honoured culture worker" in Bulgaria.

✉ **Ms. Raina Kableshkova**

Member of the Union of Scientists in Bulgaria
39, Madrid Blvd., floor 2
1505 Sofia, Bulgaria
E-mail: gankak1@yahoo.com